



# BUGU

## Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU  
Journal of Language and Education

4/1, 46-60

TÜRKİYE

[www.bugudergisi.com](http://www.bugudergisi.com)

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 24.02.2023

Makale Kabul Tarihi: 09.03.2023

Şen, V. (2023). Batıcılık fikri ekseninde Şinasi ve Tevfik Fikret'te ideal insan modeli: Mustafa Reşit Paşa ve Haluk. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 4(1), 46-60. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.115>

## BATICILIK FİKRİ EKSENİNDE ŞİNASI VE TEVFİK FİKRET'TE İDEAL İNSAN MODELİ: MUSTAFA REŞİT PAŞA VE HALUK\*

Vedat ŞEN (Doktora Öğrencisi)

Bursa Uludağ Üniversitesi [vedatsen123@hotmail.com](mailto:vedatsen123@hotmail.com) ORCID

### Öz

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra yaşanan köklü değişiklikler edebiyat sahasında da önemli yeniliklere neden olmuştur. Türk şair ve yazarları bu önemli değişimin ilk halkasında ideal insan tipini ve ideal toplum yapısını oluşturmaya çalışmıştır. Bu yapının oluşmasında Şinasi'nin önemli bir katkısı vardır. Şinasi, Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yenilikler ile Batılı manada oluşan yeni devlet yapısını ve insan modelini eserlerinde felsefi bir düşünce sistemi ile incelemeye çalışmıştır. Mustafa Reşit Paşa özelinde yapılan bu girişim ideal insanı gösterme çabası ile devam etmiştir. Şinasi'nin yaptığı bu çaba yıllar sonra Tevfik Fikret tarafından tekrar uygulanmaya çalışılmıştır. Fikret'in oğlu Haluk özelinde oluşturmak istediği ideal nesil, Şinasi'nin yapmak istediğinden çok farklı değildir. Benzer bir metotla oluşturulmak istenen hedefler farklı kişi ve eserler ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Şinasi'nin yetiştirdiği kişiye karşı duyduğu muhabbeti Tevfik Fikret yetiştirdiği kişiye karşı duymuştur. İki farklı neslin iki farklı ifade ile ele alındığı ideal nesil modelinin Şinasi ve Tevfik Fikret'teki yansımaları, aydınlanma çağı düşüncelerinin gölgesinde oluşmuştur. Burada iki farklı şair tarafından işlenen iki farklı nesil işlenmiştir.

**Anahtar Sözcükler:** Şinasi, Mustafa Reşit Paşa, Tanzimat Fermanı, Tevfik Fikret, Haluk, *Haluk'un Amentüsü*.

## ŞİNASI AND TEVFİK FİKRET'S IDEAL HUMAN MODEL ON THE AXIS OF WESTERNITY: MUSTAFA REŞİT PAŞA AND HALUK

### Abstract

The radical changes experienced after the proclamation of the Tanzimat Edict also led to important innovations in the field of literature. Turkish poets and writers tried to create the ideal human type and ideal social structure in the first link of this important change. Şinasi has an important contribution to the formation of this structure. With the innovations brought by the Tanzimat Edict, Şinasi tried to examine the new state structure and human model in the Western sense with a philosophical thought system in his works. This initiative, made specifically for Mustafa Reşit Pasha, continued with an effort to show the

\* Bu çalışmada bana akademik tecrübe ve birikimleri ile destek sağlayan hocalarım Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a, Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU'ya ve Prof. Dr. Nesrin KARACA'ya teşekkür ederim.



ideal person. This effort by Şinasi was expressed again by Tevfik Fikret years later. The ideal generation that Fikret wants to create for his son Haluk is not much different from what Şinasi wants to do. The objectives to be created with a similar method have been tried to be expressed with different people and works. Tevfik Fikret felt the love that Şinasi felt for the person he was raised with for the person he raised. The reflection of the ideal generation model, in which two different generations are handled with two different expressions, in Şinasi and Tevfik Fikret was formed in the shadow of the thoughts of the age of enlightenment. Here, two different generations are handled by two different poets.

**Keywords:** Şinasi, Mustafa Reşit Pasha, Tanzimat Edict, Tevfik Fikret, Haluk, Haluk's Amentu.

## Ø. Giriş:

Tanzimat Dönemi, Yeni Türk edebiyatının temellerinin atıldığı ve toplum içerisinde köklü değişikliklerin yapıldığı bir dönemdir. Dönem içerisinde yaşanan siyasi gelişmeler tüm alanlarda olduğu gibi edebiyat sahasında da köklü bir değişim ve dönüşümün yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Bu değişiklikler Tanzimat kuşağı yazar ve şairleri için önemli fikirleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimin ilk halkasını oluşturanların başında Şinasi gelmektedir. Şinasi, Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra benimsenen Batılı değişim programının büyük bir destekçisi olmuştur. Şinasi verdiği eserlerde hem Batılı düşünce sistemlerinden hareketle kendi fikirlerini aktarmış hem de yeni oluşan bir edebiyatın yapısını şekillendirmeye çalışmıştır. Öncelikle Batılı düşünceleri ve düşünce sistemlerini Şinasi'nin tüm eserlerinde görmek mümkündür. "Şinasi'nin şiire başka bir katkısı da yavaş yavaş ulusal bir çizgiye koyduğu şiirimize yeni kimliğini kazandırırken Lafontaine, Lamartine, Hugo, Musset gibi Fransız şairlerden çeşitli duyuş ve düşünüş yollarını aktarma çabasıdır" (Aydın, 2000, s. 107). Şinasi aydınlanma çağı düşüncülerinin fikirlerinden derin bir şekilde etkilenmiştir.

Şinasi'nin siyasi aydınlanmasının en önemli örneği Mustafa Reşit Paşa'dır. Mustafa Reşit Paşa'nın Tanzimat Fermanı'nı hazırlaması ve beraberinde yaşanan yenilikler Şinasi'yi çok etkilemiştir. Bu olaylar Şinasi'nin şiirlerine konu olmuş ve fikri düşüncelerini bu olay çevresinde aktarmıştır. Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Fermanı, Şinasi için ideal bir neslin hazırlayıcı unsurlarıdır. Her ne kadar Tanzimat Fermanı, Şinasi'nin istediği köklü değişikliği yapamamış olsa da içindeki heyecanı telkin edeceği bir kapı aralamıştır. Şinasi'nin ideal nesil düşüncesi daha sonraki yıllarda farklı şairler ve farklı figürler ile tekrardan dile getirilmiştir. Bunlardan biri Tevfik Fikret ve onun oğlu Haluk şahsında yetiştirmek istediği ideal nesildir. Servet-i Fûnun edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Tevfik Fikret, topluluğun temel izleği olan hayal hakikat çatışmasını en derin yaşayan kişidir.

Servet-i Fûnun edebiyatı, Türk edebiyatının zirve yaptığı, Batılı akımların ve düşüncelerin başarıyla uygulandığı, manzum ve mensur eserlerde yeniliklerin yapıldığı, başarılı bir dönemdir. Servet-i Fûnun şiiri başta olmak üzere hemen hemen bütün türlerde olumsuz, karamsar, bedbin, marazi ve psikolojik olarak yıkıcı temalar işlenmiştir. Topluluğun bütün şair ve yazarları bu bedbin ve karamsar dönemi en ağır şekilde yaşamış, işlemiş ve psikolojik olarak yansıtmıştır. Topluluk içinde karakteri ve mizacından dolayı Tevfik Fikret, bunu en ağır şekilde yaşayan ve yansıtan şairdir. Fikret'in şiirleri zıtlıklar üzerine kurulu, karamsar, aşırı melankoli ve yalnızlık duygularının hâkim olduğu eserlerdir. Fikret tabiat, Tanrı, yalnızlık motiflerini işleyen bir şairdir. O, şiirlerinde Tanrı, din, inanç duygularını irdelemiş ve yaşantısından kesitlerle desteklemiştir. Fikret düşünce yazılarının yanı sıra daha çok şiirleri ile tanınmıştır. Fikret'in şiirleri hakkında Enginün şöyle bir kategori yapmaktadır:



*Rûbab-ı Şikeste*'de topladığı şiirler (1900), Servet-i Fünun estetiğini aksettirir. Bu kitaptaki şiirleri 1. Kendinden bahseden (“Sahaif-i Hayatım,Tefelsüf”) ve sanat anlayışını ortaya koyduğu şiirler; (“Resim Yaparken”, “Peri-i Şiirime”, “Kendi Kendime”, “La Danse Serpentine”, “Heykel-i Giryan”); 2. Merhamet Şiirleri 3. Kötümser Şiirler: (“Ukte-i Hayat”, “Gayya-yı Vücut”); 4. Hayal-hakikat: (“Süha ve Pervin, Hayalime, Ne İsterim, Ömr-i Muhayyel”); 5. Tabiat: (“Mai Deniz”, “Beyaz Yelken”, “Aşiyane-i Lal”, “Seza”); 6. Mevsimler: (“Aveng-i Şühur”); 7. Portreler: (“Aveng-i Tesavir”) (Enginün, 2014, s. 535).

Şeklinde şiirlerin bir kısmı aktarılır. Fikret'in eserlerinde işlenen din olgusu, şüphesiz döneminde ilgi çeken, yarı anlaşılmaz bir hal sergileyen, sonraki yıllarda telkin edilen ve yorumsal yönden geniş birikime sahip olan bir düşünce sisteminden oluşmaktadır. Fikret'in bu geniş din olgusu ve Tanrı ile sorgu halinde oluşu eserlerinde ve dönemindeki yakın çevrelerde büyük yankı uyandırmış ve tartışmalara yol açmıştır.

Tevfik Fikret'in pozitivistimin etkisi ile kaleme aldığı şiirlerde bilim ve akıl gibi unsurlar önemli bir yer tutmaktadır. Bilimin ve ona ulaşmakta bir araç olan aklın varlığı ve tartışılmaz işlevi, Tevfik Fikret için bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Oğlu Haluk Fikret'in şahsında oluşturmak istediği ideal bilim neslini şair, *Haluk'un Amentüsü* adlı manzumesinde işlemektedir. Şinasi gibi Fikret de ideal olanın peşindedir. Her iki şair farklı dönemlerde farklı kişiler ve farklı eserler üzerinden aynı mesajı vermek istemiş ve aynı heyecanla ideal olanın peşinde koşmuştur.

### **1. Şinasi'nin Aydınlanma Düşüncesinin İlk Prototipi ve Siyasi Aydınlanmanın Manifestosu: Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Fermanı:**

Tanzimat Edebiyatının ilk kuşağı içerisinde Batılı anlamda edebiyatta yaptığı yenilikler ile Şinasi, ayrı bir yere sahip olmuştur. Şinasi, Batılı tür ve düşüncelerin edebiyat sahasına ikame edilmesinde öncü bir rol oynadığı gibi eserleri içerisinde eski şiir anlayışından farklı bir dizi düşünce geliştirmiştir. Şinasi'nin edebiyat sahası ve sosyal çevreden hareketle yaptığı düşünce farklılığı daha çok aydınlanma çağı düşünürlerinin fikirleri etrafında şekillenmiştir. Şinasi'nin hayatına ve sanatına etki yapan en önemli kişiliklerden biri Mustafa Reşit Paşa'dır. Mustafa Reşit Paşa ve onun öncülüğünde hazırlanmış olan Tanzimat Fermanı, Şinasi için önemli bir dönüm noktasıdır. Mustafa Reşit Paşa, Osmanlı Devleti içinde önemli işler yapmış bir sadrazamdır. “Osmanlı sadrazamı, devlet adamı ve diplomat. Sultan Abdülmecit döneminde 6 kez olmak üzere toplam 7 yıl 1 ay sadrazamlık yaptı. Paris ve Londra'da Osmanlı büyükelçisi olarak görev yaptı. Dışişleri Bakanı oldu. 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın Hazırlayıcısıdır (...)” (Çetin, 2020, s. 11). Mustafa Reşit Paşa, Şinasi'nin yetişmesi ve ilmi olarak gelişmesinde maddi ve manevi katkılarda bulunmuş ve Batıda okuması için imkân sağlamıştır. Şinasi'nin Mustafa Reşit Paşa'ya olan bağlılığı Tanzimat Fermanı'ndan çok daha öncelere dayanmaktadır. Mustafa Reşit Paşa'nın 1839 yılında ilan ettiği Tanzimat Fermanı Şinasi için yeniliğin ilk başlangıcı ve siyasi aydınlanmanın ilk kanuni metni sıfatını taşımaktadır.

Tanzimat Fermanı Batılı yaşam düzeninden hareketle halkın can, mal ve namusunun korunma altına alındığını genel anlamda ifade etmektedir. Geniş bir düzen tertibatı içermemesine rağmen Şinasi için Batılı fikirlerinin oluşmasına bir umut yeşertmiştir. Bu umudu yeşerten ve devam ettirecek olan kişi Mustafa Reşit Paşa'dır. Şinasi için Mustafa Reşit Paşa aydın düşünürlerin ilk örneğidir. Şinasi'nin Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerde de bunun örneğini görmek mümkündür.



*Âsafâ aklına dil-bestedir aklı-ı fa'âl*

*Cevher-i hilkatine olmuş araz izz ü celâl*

Yukarıdaki beyitte Şinasi: “Ey büyük vezir, etkin ve yapıcı akıl, senin aklına gönlünü bağlamıştır. Yani en yüksek akıl bile senin aklına hayrandır. Saygınlık ve yücelik, senin yaradılışının özüne bağlı olarak ortaya çıkan bir değer, bir özellik olmuş. “(...) Osmanlı Devletinde “Asafi”, “Atabe-i Asafi”, sadrazamlık makamı demektir. Şinasi de Reşit Paşa’yı Asaf’a benzetiyor. Burada Asaf ilk örnek (Arketip)tir” (Çetin, 2020, s. 11). Şinasi hem Mustafa Reşit Paşa’ya yazdığı kasidelerde hem de öteki şiirlerinde “Akıl” kelimesini sıkça kullanır. Onun için akıl her şeyin başında gelmektedir. Bu beyitteki akıl kadim bir akıl olan Mustafa Reşit Paşa’nın aklındır. Onun aklının engin sınırsızlığı ilerleyen beyitlerde ilahi kaynaklı olduğu iddia edilmiştir.

*Resm eder cevher-i rûhu nerede kaldı hayâl*

*Kim ana kuvve-i kudsiyye eder vahy inzâl*

Şinasi bu beyitte;

Hayalleri yazıp tasvir etmek bir yana, o kalemiyle ruhun cevherini özünü yazıp çizer. Zira Reşit Paşa’ya kutsal güç yani Allah adeta vahiy indirir. Reşit Paşa’yı adeta peygambere benzetiyor. Nasıl peygamberler Allah’tan aldıkları bilgileri vahiy yoluyla insanlara ulaştırırsa, Reşit Paşa’da adeta Allah’tan vahiy alır gibi, çok önemli ve değerli bilgileri aktarmaktadır (Çetin, 2020, s. 15).

Şinasi aynı kasidenin ilerleyen kısımlarında peygamber benzetmesini devam ettirerek çarpıcı ifadelerle devam etmiştir. 15. ve 16. Beyitlerde Mustafa Reşit Paşa’nın ağzından çıkan her sözün bir mucize olduğuna dikkat çekilmiştir. Paşa’nın asıl mucizesi söylediği sözlerdir. Bu mucize ve söylenen sözler Tanzimat Fermanı’nda yapılan yeniliklere atıf yapmak içindir. Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerde onun yaptığı yenilikleri geniş bir şekilde ele almış ve kendi pozitivist/deist düşüncelerinden hareketle bu olaya ayrı bir kutsallık atfetmiştir. Bu beyitlerde ve diğer kasidelerde açık bir şekilde Voltaire ve Pozitivizm etkilerini görmek mümkündür. Şinasi’nin Mustafa Reşit Paşa için yaptığı peygamber benzetmesi diğer kasidelerinde de görülmektedir.

*Acep midir medeniyet resulü dense sana*

*Vücûd-ı mu'cizin eyler taassubu tahzir*

Bu beyitte Şinasi aklı ile yücelttiği Mustafa Reşit Paşa’yı şimdi de medeniyetin peygamberi yapmaktadır. Beyitte “Sana medeniyet peygamberi dense şaşılır mı? Senin mucizeli varlığın taassubu, yobazlığı önler: “Şinasi’nin makalelerinde ve şiirlerinde tekrarladığı fikirlerden biri de medeniyettir. Tanzimat Türkiye’si için “medeniyet” yeni bir dindir ve Reşit Paşa bu dinin “resul”üdür” (Sinar Uğurlu, 2020, s. 69). Çünkü Tanzimat Fermanı’nı hazırlayarak medeniyet dinini halka tebliğ eden ilk kişi olmuştur. Bu tebliğ ancak Mustafa Reşit Paşa ve onun aklı ile hareket eden biri tarafından yapılabilir. Çünkü Mustafa Reşit Paşa tüm köhne ve eskimiş düşüncelere, kalıplara ve sistemlere karşı çıkmak için gönderilmiş bir peygamber gibidir. Şinasi Mustafa Reşit Paşa’yı tam olarak bu düşünce sistemi üzerine konumlandırmıştır. Şinasi Mustafa Reşit Paşa için yazdığı bir diğer kasidesinde onu övmekle kalmayıp onun yaşadığı dönemi de ayrıcalıklı bir yere konumlandırmaktadır.



*Sensin ol fahr-i cihân-ı medeniyet ki hemân*

*Ahdini vakt-i saâdet bilir ebna-yı zaman*

Yukarıdaki “Kasidenin ikinci beytinde Mustafa Reşit Paşa için kullandığı bu sıfatlar, Şinasi’nin dilindeki aşırılığın örnekleridir. Çünkü Türk-İslam kültür dairesinde “fahri kâinat” ve “asr-ı saadet” tanımlamaları, sadece Hz. Muhammet için yapılır. Şinasi, Mustafa Reşit Paşa’yı medeniyet dünyasının övücü olarak sunarken onu “medeniyet peygamberi” yapmakta, onun zamanında yaşayan insanları da “asr-ı saadet” devrindeki gibi mutlu insanlar olarak sunmaktadır” (Özpay, 2020, s. 29).

Şinasi, Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesi ile bozulmuş düzenin yeniden inşa edileceğine ve halkın refahı ile saadetin artacağına dikkat çekmiştir. Tanzimat Fermanı ve onun hazırlayıcısı Mustafa Reşit Paşa bu yolu açan unsurlardır. Böyle bir yeniliğe ve değişime tanıklık eden tüm insanların şanslı bir nesil olduğu vurgulanmak istenmiştir. İlerleyen beyitlerde şair, halkın can, mal ve namusunu korumak için Tanzimat Fermanı’nın bir güvence Mustafa Reşit Paşa’nın da bir koruyucu olduğunu vurgulamıştır. Paşanın aklının sınırları ve yaptıklarının boyutu akıl almaz bir ölçüye sahip olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Öyle ki kasidenin içinde Mustafa Reşit Paşa’nın aklını ölçemeye ne Newton’un ne de Eflatun’un gücü yetmektedir. “(...) Pozitivizmin parlak simaları olan Eflatun ve Newton’a sözü getirerek Mustafa Reşit Paşa’nın onlardan üstün olan tarafını da vurgular. Newton, Paşa’nın adaletini ve ihsanını ölçebilecek; Eflatun da onun aklını ve bilgisini kavrayabilecek kabiliyette değildir. (...)” (Özpay, 2020, s. 31-32).

Şinasi’nin Mustafa Reşit Paşa’nın aklını neredeyse tüm kasidelerinde övmesi bazı fikirleri ortaya çıkarmaktadır. İlk olarak pozitivist düşüncenin etkisi ile Tanrı’yı ve onun yarattığı âlemi sadece akıl ile kavramak düşüncesi baskın gelmektedir. Daha sonra kasidelerde geçen adalet, fazilet, ihsan, akıl, irfan, gibi düşüncelerin daha çok akıl merkezli olarak Tanzimat Fermanına gönderme yapma isteğinden kaynaklanmaktadır. Şinasi bu beyitlerde Mustafa Reşit Paşa özelinde ideal devlet adamı yani ideal lider modelini de bizlere vermektedir. Şinasi kasidelerinde akli ön plana çıkardığı gibi faziletin de bir devlet adamında olması gereken en önemli şey olduğunu vurgulamaktadır. Burada açık bir şekilde Montesquieu etkisini görmek mümkündür.

*Eyâ ahali- i fazlın reis-i cumhuru*

*Revâ mı kim kalayım ehl-i cehl elinde esir*

Yukarıdaki beyitte;

Ey fazilet ahalsinin cumhurbaşkanı. Sen varken benim cahil insanların elinde esir kalmam reva mı?: Montesquieu, muhtelif hükümetlerin esaslarını tespit ederken demokrasinin ancak “fazilet” sayesinde mümkün olduğunu ileri sürer ve “reis-i cumhur” faziletli vatandaşlar arasından seçilen bir insandır, der” açıklamasını yapan Mehmet Kaplan bu mısraları Montesquieu’ya bağlar (Sinar Uğurlu, 2020, s. 761).

Hükümetlerin ideal yapısını Mustafa Reşit Paşa şahsında dile getiren Şinasi, fazilet kavramına dikkat çekmeye çalışır. Kanunun işleme esasına ve özgürlüğün ancak kanuni esaslara dayalı olarak garanti altına alınacağına inanan Şinasi, Tanzimat Fermanı içinde koruma altına alınan hakların önemini vurgulamaya çalışır. Bu kanunları oluşturan ve yürürlüğe koyan Mustafa Reşit Paşa sultana haddini bildiren kişi olmuştur.

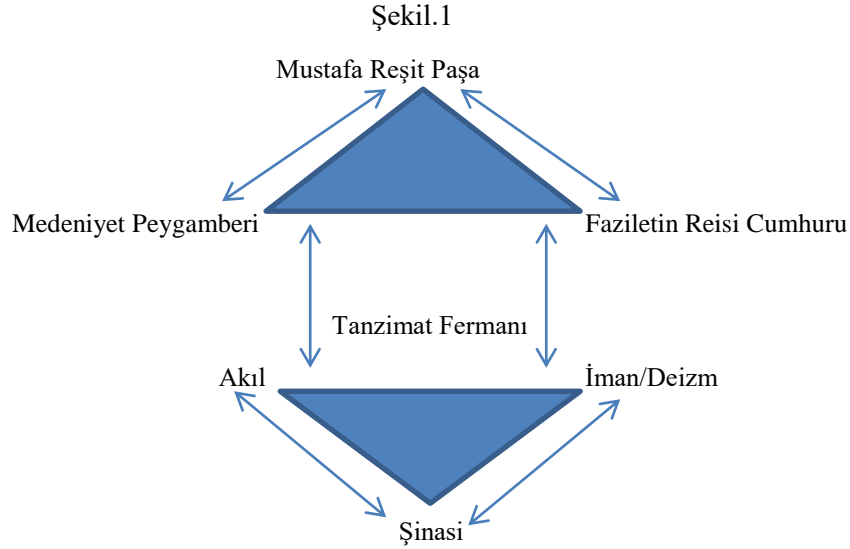


*Bir ıtk-nâmedir insana senin kânunun*

*Bildirir haddini Sultân'a senin kânunun*

Bu beyitlerde Tanzimat Fermanı ile ilk kıvılcımları verilen değişimin siyasi ayağının da olması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Dönem içerisinde şiir yayımlandığı zaman “Sultan” ifadesi boş bırakılmıştır. Bu ifadenin varlığı veya söylenmek istemesi şairin fikirlerinden ve kasidenin düşünce yapısından çıkarılmıştır. Ancak Şinasi'nin ideal hükümet yapısını oluşturma düşüncesi veya hayali, dönem içinde Batılı tarzda değişiklikleri kabul etmek isteyen veya Batılı tarzda yetişmeye başlayan yeni bir neslin heyecanını ortaya koymaktadır.

Şinasi'nin Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasideler geniş bir şekilde onun aklını, faziletini, yaptığı yenilikleri ve en önemlisi Tanzimat Fermanı'nı hazırlamış olmasını ifade etmektedir. Şinasi bunları yaparken hem Tanzimat Fermanı'nın önemine ve mahiyetine dikkat çekmiş hem de onu yetiştiren bir devlet adamına olan bağlılığını dile getirmeye çalışmıştır. Şinasi'nin kendi dönemi içinde büyük bir değişim ve dönüşümün ilk belirtisi olarak Tanzimat Fermanını görmesi ve şiirlerinin genel düşüncesini bu metne ithaf etmesi onun düşünce yapısında meydana gelen büyük heyecan ve umudun göstergesidir. “Şinasi söz konusu kasidelerinde, Tanpınar'ın deyimiyile medeniyetçiliğini, Batıcılığını ve kanunlardan yana olan samimi tavrını konuşturur” (Bayer, 2007, s. 55). Aşağıdaki şekilde Şinasi'nin Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerde anlatmak istediği fikirlerin birbiri ile ilişkili bir görünümü verilmiştir.



Yukarıda verilen şekilde çift taraflı bir piramit oluşturulmuştur. Bu piramit Şinasi'nin eserlerini temsil etmektedir. Piramidin en başında Mustafa Reşit Paşa vardır. Mustafa Reşit Paşa, Şinasi ve onun zamanının insanları için bir medeniyet peygamberi ve faziletin cumhurbaşkanıdır. Bütün güzel övgüler ve sıfatlar piramidin en başında olduğu gibi Şinasi'nin eserlerinin en başında Mustafa Reşit Paşa için yapılmıştır. Piramidin en altında Şinasi bulunmaktadır. Onunla ilgili olan unsurlar akıl ve İman/Deizm'dir. Şinasi, eserlerinin temeline akıllı oturur. Pozitivist ve deist düşünceden hareketle düşüncelerini ifade etmektedir. İman ise onun Tanrı'ya olan inancını göstermektedir. Piramidin ortasında bulunan Tanzimat Fermanıdır. Bütün söylenmek istenen ve her düşüncesini ulaştırmak istediği ana metindir.



## 2. Batılı Fikirler ve İstibdattın Gölgesinde Kalmış Bir Şairin İnkırazı: Haluk Fikret ve Haluk'un Amentüsü:

Tevfik Fikret Servet-i Fûnun edebiyatının en önemli şairleri arasında yer almaktadır. Tevfik Fikret'in şiirlerinin konu başlıklarından biri şüphesiz Tanrı ve inançtır. Fikret'in ilk şairlik yıllarında oldukça inançlı ve dinine bağlı olduğu söylenebilir. Fikret böyle inançlı bir şairken onun din konusundaki görüş değişiklikleri ve bu görüşlerin uç noktalara ulaşmasında etkili olan faktörler arasında karakterinin zamanla değişmesi ile "19.yy pozitivist ve materyalist akımların, Robert Kolejinin misyonerlik muhiti, mensup olduğu medeniyet dairesinin bir taraftan sömürgecilik diğer taraftan fen ve felsefe ile inkıraza sürüklenmesi şairi böyle bir irtidat ve akültürasyona götürmüştür" (Çiftçi, 2013, s. 80). Fikret Tanrı'nın varlığına ve kudretine inanmaktadır. Fikret'in Tanrı'nın varlığına inanması hususunda oğlu Haluk yazdığı bir mektup da şöyle söylüyor: "Babam Tanrı'nın birliğine inananlardandı demek doğru olur. Tanrı'ya yaradan olarak inancı vardı. Şiir yazan, tabiat resimleri yapan, hayatını yurdunda ve ulusunda hürriyetin adaletin ve iyi niyetin gerçekleşmesi uğrunda yaşayan bir insan Tanrı'ya yaradan olarak inanmaktan başka bir şey yapamaz" diye belirtmiştir (Kolcu, 2011, s. 63). Bu görüş Fikret'in asıl sorun olarak din olgusuna bakışı ile Tanrı arasında yaşadığı münakaşalarda olduğunu göstermektedir.

Fikret'in Tanrı'ya inandığı veya inanma ihtiyacı hissettiği konusu ele alınmalıdır. Bu da onun en önemli şiirlerinden biri olan *İnanmak İhtiyacı* adlı manzumesinde incelenebilir. İnsan doğası ve yapısı nedeniyle acizdir. Aciz olan insan çıkmaza düştüğü zaman sığınacak bir liman arar, bu da onu inanacağı bir şeylere yöneltir. Fikret'te bu şiirde insanın inanacağı bir gücün olması gerektiğini söyler. Bu inanma ihtiyacı beraberinde birçok sorumluluğu da getirmektedir.

Bu tercih şüphesiz bir dizi bulanımı beraberinde getirmiştir. Bir bakıma kendisini sosyal ve ma'şeri vicdanının yerine koyan şairin kendi ruh dünyasını tahrip etmesinden en büyük zararı inancı görür. Fikret zaman zaman inanç bunalımları geçirmiş ve bu hal hiçte azımsanmayacak bir şiddette tezahür etmiştir (Kolcu, 2011, s. 84).

Fikret'in bu inanç krizleri hayatın farklı devrelerinde farklı şekillerde olmuştur. Bu inanç krizi Fikret'i bir iç çatışmaya sürükler. Ailesindeki farklı dine mensup insanlar onun bu çatışmayı yaşamasında etkili olmuştur. Bu hususta Kaplan:

"Fikret'in babası ve büyük annesinin inançlı, anneannesi ile dedesinin din değiştirmesi, annesinin aşırı dindarlığı ve oğlu Haluk'un Hristiyan olması gibi hadiseler gelişigüzel değil ferdin psikolojisi ile ilgilidir. Çünkü din değiştirme (Conversion) bir iç çatışmanın neticesidir. Bu iç çatışma fikri görünmekle beraber aslında ruhidir. Bu ruhi trajedinin anne tarafından geldiğine inanır" şeklinde bir ifade kullanır (Kaplan, 2012, s. 277-278).

Fikret'teki inanç bunalımlarının zemininde yatan etkenlerden birinin annesi olduğu şeklindeki görüşe göre şairdeki yapının genetik bir bağının da mevcut olduğu görülmektedir.

Fikret'in bu inanç bunalımları farklı zaman dilimlerinde farklı şiirlerinde de görülmüştür. *İnanmak İhtiyacı* şiiri düşünce yapısı itibarı ile evrensel bir mesaj vermektedir. Şiire göre her canlı inanmak ihtiyacına sahiptir. Şiirdeki egemen duygu boşluk ve karanlık duygusudur. Bu şiirde Fikret'in inanç duygusu şöyle anlatılabilir:



Bir inanca sahip olmayı insanın temel ihtiyaçlarından biri olarak görür. Kendisine güven verecek bir kudrete sahip olma güdüsüdür. Burada inanç yaratılanla yaratan arasında olması gereken manevi bağ olarak değil de dünya denilen gurbette insanın güvenip inanacağı bir kudret makamının olması gerektiği temi işlenmektedir (Kolcu, 2011, s. 84).

Bu şiir içinde Tanrı ve inanç ikilemi bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç en temel içgüdülerden biridir.

Burada inancın var olması gerektiğini söyleyen şair, daha sonraki şiirlerinde aslında inanmak için bir dine ihtiyaç olmadığını, Allah'a ulaşmak ve inanmak için kâinattaki her şeyin buna delil olduğunu söyler. Dinlerin yani inançların Allah'a ulaşmak ve onla bağ kurmaya yarayan bir araç olduğunu belirtir. Bu inanma ihtiyacı "Manzumenin her iki bendinin sonunda tekrarlanan kabrin gurbetliği ve karanlığıdır. Israrla vurgulanan bu ifadelerle bakarak Fikret'in bu devirde derin bir metafizik endişe taşıdığına hükmedebiliriz. Tanrı ve inancı insanın ihtiyaçlarının bir figürü olarak gören anlayış varoluşçu felsefe ile yakınlık gösterir. Fakat onların cesaretine uzaktır

*"Hakikat zahir olmaz dide-i idrake bir zerne"*

Dizesi manzumede işlenen duygunun ve ona egemen olan ruh halinin gerçekte ne kadar uzakta olduğunu işaret eder" (Kolcu, 2011, s. 85). Fikret, *İnanmak İhtiyacı* adlı şiirinde Tanrıya inanmanın bir ihtiyaç olduğunu söylerken bir diğer manzumesinde bu düşünceyi daha ileri bir seviyeye götürecektir. Fikret'in inkârcı ve isyancı görüşüne denk gelen dönemde bu manzume ele alınacaktır. Bu manzume *Haluk'un Amentüsü*'dür.

Amentü İslam dininin esaslarını belirleyen ve imanın şartlarını anlatan bir sistemdir. Normal Müslüman Amentüsü sorgulanamaz ve şüphe edilemez. Çünkü bunlar yapılırsa şirke girilir ve dinden çıkılır. Fikret'in yazdığı Amentü İslam dinindeki Amentüye benzemez. Alanında yazılan ve sonraki dönemlerde değişik örnekleri verilen bir amentüdür. Bu amentü Haluk ve nesli için yazılmıştır. Genel olarak Amentü için Dizdaroğlu şöyle söylemektedir: "Haluk'un Amentü'sündeki,

*"Toprak vatanım, nev-i beşer milletim...insan"*

Mısrası her türlü yoruma açık kapı bırakır. Ancak düşünmeli ki, bunlar Fikret'in bir dönemdeki isyancı ve inkârcı tutumunun verileridir. Ve Tanpınar'ın belirttiği gibi bir takım etkileri yansıtır" (Dizdaroğlu, ?, s. 6). Amentü, Fikret'in oğlu Haluk için yazdığı, bilim ve fennin önemini vurguladığı bir şiirdir. *Haluk'un Amentüsü*'nde Fikret, Allah'a inanmak yerine bir kudret-i külliyyeye inanma ihtiyacı his eder. Bu tam iradede şairin ne kast ettiği anlaşılabilir. Ama bu irade bütün dinlerin ortak kabul ettiği bir iradedir. Şairin inancını doğrulayan şey vicdandır.

Hümanist düşüncelere sahip olan şair, Şinasi'den farklı bir yolda ilerlemektedir. "Şinasi'nin Münacaat'ındaki 'Vahdet-i zatına aklımca şahadet lazım dizesini hatırlatır. Şinasi'deki aklın yerine vicdanı koyar" (Kolcu, 2011, s. 59). Manzumenin lokomotif taşı insandır. Şair insanın egemen olduğu ve merkezinde insanın var olduğu bir inanç kurmak ister. Bu inanç, şairin değişen ve değişmeye devam eden bilim unsurunun toplum ile özdeşleştirilmesi hususunda attığı bir adımdır. Bu adımın devamı ve oluşumu manzumenin ilerleyen kısımlarında ele alınacaktır. "Bu bir tür hümanizmadır. Fikret bunu,





“Toprak vatanım, nev-i beşer milletim...insan”

şeklinde ifade eder. Bu ifadeler ütöpik bir hümanizmayı işaret eder. Fikret’in bu ütöpik hümanizması bağılı olduğu topluluğun egzotik yerleri keşfetme veya uzak yerlere kaçma fikrinden gelmektedir. “Fiziksel olarak yaşadığı mekan ve zamanı terk edemeyen birey muhayyel bir zaman ve mekan kurgusu oluşturur ki buna ütopya adı verilir. Sanatkârlar da daha belirgindir. Servet-i Fûnun edebiyatının temel izleklerinin bir yansıması olan kaçış izleğinin arka planındaki ütopya olgusudur” (Kanter, 2011, s. 968). Bu ütopya şairin ideal âlemidir. Bu âlem kan dökülmeyen ve hiçbir insanın başkası için ölmediği bir âlemdir.

Amentü’ye dönecek olursak şair, iyiliğın ve kötülüğün kaynağı olarak insanı görür. Bu Amentü’de ahiret inancına yer vermeyen şair, cin, peri, şeytan gibi varlıkları insanın farklı bir yönü olarak ele alır ve bunların esasen olmadığına kanaat getirir. Fikret cennet ve cehennemin bu dünyada olduğunu düşünmektedir. Fikret’e göre Tevrat tekâmül etmiş onun yerine İncil gelmiştir. İncil de tekâmül edince Kur’an gelmiştir. Öyleyse Kur’an da tekâmül edecektir. *Haluk’un Amentüsü*’nde Fikret Kur’an’ı tekâmül etmiş kutsal bir kitap olarak görür. Fikret’e göre şimdi *Haluk’un Amentüsü* gelmiştir. İslam’ın amentüsünden farklı olan bir amentü gelmiştir. Amentü’nün ışığında ise aklın ve fennin çağı gelmiş ve bu yeniçağ çığır aşmıştır. Tekâmülü yazan Fikret’tir. Gerçek Amentü’yü ise Allah yazar. Fikret de yeni Amentü’yü yazmıştır. Bu tekâmülün ilk Peygamberi yani insanlara iletene Haluk’tur. “Mısralardan da anlaşıldığı üzere Fikret bir kurtarıcı olarak gördüğü oğlunun yönünü tamamen Batı’ya dönmesini ve orada gördüklerini, öğrendiklerini alıp ülkesine getirmesini istemektedir (...)” (Duran, 2007, s. 127). Amentü ‘inandım’ anlamına gelir. Haluk’un Amentüsü’nün açtığı ve çağırıldığı yeni nesle inandım demektedir.

Fikret, “*Haluk’un Amentüsü*’nde Allah’ı, müphem manalı “kudret-i külliye” tabiri ile zikrediyor. Kur’an’a “fitrattaki ezeli tekâmül”ün bir mahsulü olarak değer veriyor. Şeytani ve meleği açıkça inkâr ediyor. Evvelki iman esaslarını hiç bahis konusu etmeyerek, onların yerine İslam Amentü’sünde adı geçmeyen kıymetler va’z ediyor. Bu kıymetler, 1) insanın kudreti, 2) dünyanın birliğı, 3) terakki, 4) akıl, 5) hak, 6) hürriyet, 7) fenden müteşekkildir (Kaplan, 2013, s. 180).

Manzumenin sonunda ise ‘Kudret-i Külliye’nin yerini ‘Kudret-i İrfan ’ alır. Aslında Fikret’in yapmak istediğı bütün dinlerin yani kitaplarının tekâmül ettiği, yeniçağın ancak bilimle algılanıp aşılacağı, kitapların yani dinlerin bu hususta engel olduğunu anlatmaktadır.

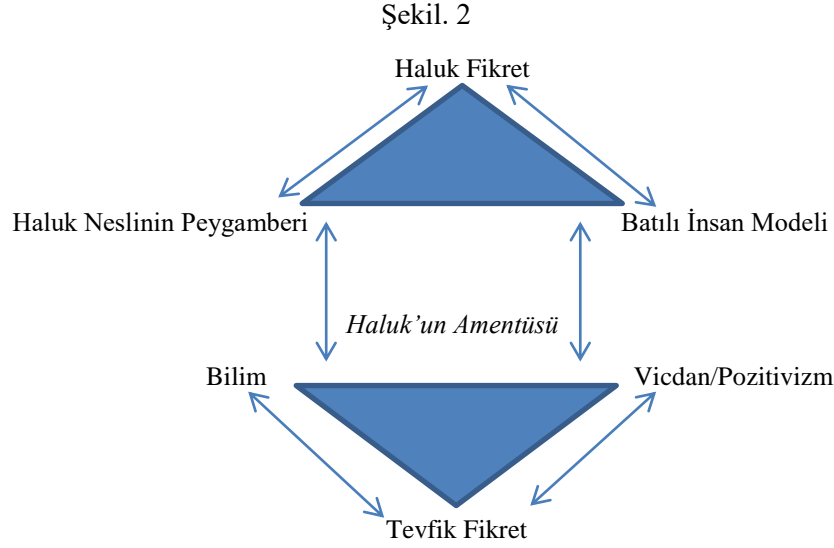
“Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın”

“Bilimin kudreti her şeyin önüne geçecek bu pozitivist düşünceden başka bir şey değil” (Kolcu, 2011, s. 61). Fikret’in Amentü’sü oğlu Haluk’un geleceğı için yazılmıştır. Haluk Avrupa’da Protestan mezhebine (Hristiyanlığa) geçince Fikret’in bu manzumesindeki hayal, amaç ve görüşleri amacına ulaşamamıştır. Fikret hayatında hayal kırıklıkları ve olumsuzluklarla çok karşılaşan bir şairdir. Bu konu hakkında Kaplan şöyle söylemektedir: “Onun bilhassa olgunluk çağı psikolojisini hayatından ve eserlerinden yola çıkarak, hırçın, memnuniyetsiz, ferdi ıstıraplarla beslenen, içe kapanık ve marazi sıfatlarıyla tespit eder. Bu durum şairin şahsi hayatında yaşadığı olaylarla, irsiyetle, dönemin sosyal ve siyasal şartlarıyla ve beslendiğı kaynaklarla açıklar” (Kaplan, 1993, s. 95).

Fikret’in karamsarlığı ve daha çok siyasi otoritelere karşı oluşu yaşadığı hayal kırıklıklarından kaynaklanmaktadır. Fikret, tarih ve savaş kavramlarını sevmeyen bir şairdir. Bu ondaki hümanizma ve ütöpik hayal kurgusuyla açıklanabilir. *Haluk’un Amentüsü* her ne



kadar Fikret'in bilim yolunda heyecanını dile getirdiği ve Haluk şahsında ideal bir nesil yetiştirmek için yazdığı bir şiir olsa da hedeflerine ulaşamamış bir girişimdir. Aşağıdaki piramitte şairin düşünce sisteminden hareketle oluşturulmuş bir şekil bulunmaktadır.



Şekil içinde şairin idealleri doğrultusunda yapmak istediği eylemin anlaşılması hedeflenmiştir. Piramidin en başında Haluk Fikret bulunmaktadır. Haluk Fikret, şair için ideal neslin en önemli modelidir. Bir neslin yetişmesinde öncülük edecek olan kişidir. Şair için Batılı insan modeli ve bilim denen dinin ilk peygamberidir. Piramidin ortasında Fikret'in düşüncelerini açıkça ifade eden ve idealize edilmiş nesli açıkladığı metin olan *Haluk'un Amentüsü* şiiri vardır. Bu şiir, bu yeni dini anlatan ilk tebliğdir. Piramidin en altında Tevfik Fikret bulunmaktadır. Şair, bu nesli bilim ışığında ortaya koymaktadır. Onun için önemli olan şey bilimdir. Bu uğurda ilerleyen insanların hepsini kucaklar. Hümanist bakış açısına sahip olan şair tüm insanlar için vicdanı hayatının ve düşüncelerinin tam ortasına koymaktadır. Pozitivist düşünceyle Tanrı ve kendisi arasındaki her şeyi reddetmeye başlar.

### 3. Yetiştirilen ve Yetiştiren Bir Neslin Mukayesesi: İdeal Tip Mustafa Reşit Paşa/Aykırı Tip Haluk Fikret:

Tanzimat'tan Servet-i Fûnun Dönemi'ne kadar uzanan süreç içinde şair ve yazarlar siyasi ve sosyal değişimin etkisi altında ideal bir toplum yapısını oluşturmayı hedef edinmişlerdir. Bu yapının şekillenmesi daha çok bilim ve akıl gibi temel yapı taşları üzerine konumlandırılmıştır. Batı dünyasındaki derin felsefi düşünce sistemlerinin yerel yaşam ve düşünceye ikame edilmeye çalışılması, şair ile yazarların bazı sorgu ve bunalım krizlerine sürüklenmesine neden olmuştur. İdeal toplumu oluşturmak isteyen Şinasi yukarıda zikredilen yapılardan en çok akıllı ön planda tutmuştur.<sup>1</sup> Batı dünyasını yakından takip eden ve Batı'da eğitim görmüş olan şair, pozitivistimin de etkisi ile akıllı bir iman haline getirmektedir. "Akıl kavramına önem vermesi, Şinasi'nin şiirlerinde duygu yönünü arka plana itmiştir. Duygularını ve iradesini aklın emrine vermeyi uygun bulan Şinasi, Muntahabat-ı Eşar'ın başından itibaren akıl sözcüğünü şiirlerinde vazgeçilmez bir şekilde sunar" (Kanter, 2001, s. 618). Şinasi gibi Tevfik Fikret de şiirlerinde akla önem verdiğini göstermiştir. Ancak şairin içinde bulunduğu dönem göz önüne alındığı zaman bilim unsuru daha çok ön plana çıkmıştır. Şair, bilimin varlığını her şeyin önüne

<sup>1</sup> Bölümle ilgili olarak bk. İsmail Parlatur, "Şinasi", Tanzimat Fermanı, (ed. İ. Parlatur), Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.



koymaktadır. Burada iki şairin de pozitivist düşünceye sahip olduğu söylenebilir. Bu düşünce yapısından hareketle biri akli ön plana çıkarırken ötekisi bilimi/ilmi ön planda tutmaktadır.

Şinasi'nin bu düşünceleri kazanmasında ve eserlerinde telkin etmesinde en önemli katkısı Mustafa Reşit Paşa sağlamaktadır. Mustafa Reşit Paşa Tanzimat Fermanı ile yeni bir toplum yapısı oluşturmak istemiştir. Bu toplum yapısının oluşması ve batılı fikirler ile yeni bir dönüşüme girmesi sancılı bir süreç oluşturmaktadır. Bu sancılı süreç ise bu fikirleri paradoksal bir değişimle anlatan bir neslin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu neslin hamisi İbrahim Şinasi'dir. Şinasi yetiştirilen bir neslin ilk halkasını oluşturur. Mustafa Reşit Paşa'nın siyasi hamlelerini sosyal ve edebî bir dille anlatmak isteyen şair, Mustafa Reşit Paşa'yı yeni aydın tipi ile okuyucunun karşısına çıkarır.

Şinasi'nin, Mustafa Reşid Paşa ile başlattığı "yeni aydın tipi"nin özelliklerini Mehmet Kaplan şu şekilde sıralamaktadır:

- a- Tanzimat'la beraber yeni aydın tipi düşündüklerinde batıyı örnek alır.
- b- Batılı gibi o da akla, tabiata ve insan iradesine inanır, batıl inançlara yer vermez.
- ç- Toplum düzeninin zora değil, kanuna dayanmasını ister.
- c- Halkın vazifeleri olduğu kadar, bazı hakları, bilhassa memleket konuları üzerinde fikirlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olduğuna inanır.
- d- Çalışmayı, birleşmeyi, yardımı yüksek bir değer olarak tanır.
- e- Memleketin dünya içinde tuttuğu yeri ve misyonu bilir. Dış âleme açık olmakla beraber, vatanına sınımsız bağlıdır (Kanter, 2001, s. 617).

Şinasi yukarıda sayılan tüm özellikleri Mustafa Reşit Paşa'nın sahsında toplamıştır. Onun için ideal neslin peygamberi Mustafa Reşit Paşa'dır. Reşit Paşa'nın verdiği ve vereceği mesajlar birer ilahî vahiy niteliğindedir.

Şinasi'nin yetişmesini istediği neslin bir başka şeklini Tefik Fikret anlatmıştır. Fikret'in ideal neslinin peygamberi Haluk'tur. Haluk, Mustafa Reşit Paşa gibi siyasi bir kimliğe sahip değildir. Ayrıca Mustafa Reşit Paşa gibi bir değişimi gerçekleştirmeye çalışmamıştır. Ancak Haluk, babasının başlatmak istediği değişimin ilk halkasıdır. Bu değişim ideal bir neslin oluşmasını hedeflemektedir. Bu nesil Şinasi'nin hedeflediği gibi Tanzimat'ın getirdiği değişimler ile oluşmamaktadır. Bu nesil tamamen bilimin ışığında ilerleyen ve Batılı düşünce sistemlerinin temelini oluşturduğu ideal aydın tipini oluşturmaktadır. Şinasi, fikirlerini aktarırken ve ideal insan tipini oluştururken kendi ile Tanrı arasındaki her şeyi reddetmektedir. Ancak Tanrı'nın varlığına inanmakta ve büyük bir şüphe krizine girmemektedir. Tefik Fikret de Şinasi gibi Tanrı ile kendi arasında olan her şeyi reddetmektedir. Ancak Şinasi'den farklı olarak büyük bir şüphe ve inkâr krizine sürüklenmektedir. Şairin bu inkâr ve şüphe krizi oluşturmak istediği neslin tüm kutsal değer yargılarının üstünde olduğunu göstermektedir. Bu kutsallık ideal neslin ve her şeyden çok sevdiği oğlu Haluk'un gelişmesi için oluşturulmuştur. Şair, oğlu Haluk'un tüm gençlere öncü ve örnek oluşturmasını istemiştir. "Halûk'un şahsında gençliğe bir ruh ve heyecan aşılama ilke edinecektir. Halûk da kendisiyle yapılan mülâkatta, babasının kendisinden çok şeyler beklediğini, kendisinin Türk gençliğine örnek olmasını istediğini söyler" (Törenek, 2015, s. 10).

Fikret, Haluk'u bir önder yapmak isterken Şinasi bir devlet adamı olan Mustafa Reşit Paşa'nın konumunun ve saygınlığının artarak ilerlemesini istemektedir. Fikret yepyeni bir nesil oluşturmak isterken Şinasi oluşturulmak istenen yeni neslin devamlılığına yardım eder. Her iki





tüm sayılanları yapmıştır. Ancak daha çok öteki eserlerinde bu süreçleri geniş şekilde dile getirmiştir. Her iki şairin yapmak istediği de kendi döneminin siyasi belirsizliği ve buldukları medeniyet dairesinin değişimini ifade etmektir. Her iki şair de kendi toplumlarının bu belirsizlik, değişim ve dönüşüm önünde yapması gerekenleri anlatmaya çalışmıştır. Kendi toplumlarına bir kurtuluş yolu veya bir kurtuluş reçetesi sunmayı amaç edinmişlerdir.

#### 4. Sonuç:

Tanzimat Dönemi ile başlayan büyük değişim ve dönüşümler kendini tüm alanlarda göstermeye başlamıştır. Bu dönem içinde yaşanan sancılı geçişler tüm disiplinlerde olduğu gibi edebiyat sahasında da büyük bir değişim ve dönüşüm sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişim ve dönüşümü yaşayan şair ve yazarlar, ideal olan bir toplum ve ideal olan bir neslin oluşması için çaba göstermişlerdir. Bu şairlerin başında Şinasi gelmektedir. Tanzimat kuşağı için bir örnek model ve sonraki nesillerin oluşması için bir hazırlayıcı unsur olan Şinasi, şiirlerinde devri için büyük yenilikler yapmıştır. Şiirin muhtevasında birçok yenilik yapan şair, aydınlanma çağı düşünürlerinin de fikirlerinden etkilenmiştir. Bu düşünce ve değişimlerin ilk halkası Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Fermanı ile sağlanmıştır. Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Fermanı, Şinasi için yeniliğin ve Batılılaşmanın asıl unsurlarıdır. Şinasi kasidelerinde Mustafa Reşit Paşa'yı birçok sıfatla yüceltmiş ve şiirlerinin lokomotif taşı haline getirmiştir. Siyasi aydınlanmanın ve Batılı yaşam düşüncesinin ilk tebliğ metni olan Tanzimat Fermanı ise Şinasi'nin oluşmasını istediği ideal neslin hazırlayıcısıdır. Şinasi, Mustafa Reşit Paşa önderliğinde Tanzimat Fermanı hükmünde ve Batılı düşünceler ekseninde ideal nesli oluşturmaya çalışmıştır.

Tevfik Fikret, Tanzimat ile başlayan değişimin daha da derinleştiği bir dönemde Şinasi ile aynı çaba içine girmiştir. Servet-i Fünun Dönemi'nin ağır şatları ve şairin buhranı, bu çabanın farklı ruh halleri ile teşekkül etmesine neden olmuştur. Fikret, Batılı tarzda yetiştirmek istediği nesli oğlu Haluk ile ön plan çıkarmıştır. *Haluk'un Amentüsü* adlı manzumesinde fikirlerini aktarmıştır. Fikret'in düşüncesi daha çok bilim yolunda ilerleme ve gelişme şeklinde oluşmuştur. Şinasi ve Tevfik Fikret her ne kadar ayrı dönemlerde yaşamış olsa da aynı heyecan ve aynı idealleri yaşamışlardır. Biri yaşadığı dönem için çabalarken diğeri sonraki nesiller için çabalamıştır. Biri daha çok Osmanlı toplumu için çalışırken diğeri şiirlerinden verdiği mesajlardan hareketle bütün insanlık için çalışmıştır. Her iki şair de Batılı düşünce, Batılı model, Batılı yaşam, akıl/bilim, toplumsal değişim ve ideal nesil konusunda ortak görüşe sahiptir. Her iki şair de en büyük ideallerini en sevdiği kişiler üzerinden ele almıştır. Her iki şair de Batılı fikirleri okuma noktasında aynı kaynaktan beslenmiştir. Bütün bunlar göz önüne alındığı zaman her iki şairin ortak amaç ve ülküleri için çabaladığı söylenebilir.

#### Kaynaklar

- Akay, H. (2015). *Tevfik Fikret*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Aydın, A. (2000). Batılılaşma döneminde Şinasi ve Fransız etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 105-131.
- Bayer, S. (2007). *Tanzimat edebiyatının din anlayışında Şinasi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, N. (2020). Kaside. *Tanzimat Dönemi Şiiri Çözümlemeleri*. (ed. Mehmet Nuri Parmaksız). Ankara: Yade Akademik Yayıncılık.



- Çiftçi, S. (2013). Cenap Şahabeddin ve Tevfik Fikret'in Tevhidleri. *Tubar Dergisi*, XXXIV, 57-84.
- Dizdaroğlu, H. (?). Tevfik Fikret'in Kişiliği. İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi. (<https://www.google.com/search?q=hikmet+dizdaro%C4%9Flu+tevfik+fikret%27in+ki%C5%9Fili%C4%9Fi+pdf>)
- Duran, N. (2007). *Batılılaşma sürecinde Türk toplumuna sunulan çocuk ve genç tipleri (Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Muallim Naci örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enginün, İ. (2014). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kanter, M. F. (2001). Şinasi'nin şiirinde yeni insan tipi. *Türk Kültürü Dergisi*, 462, 616-623.
- Kanter, M. F. (2011). Tevfik Fikret ve Ahmet Haşim'in şiirlerinde ütopya. *Turkish Studies*, 6(3), 963-972.
- Kaplan, M. (1993). *Tevfik Fikret devir, şahsiyet, eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2012). Tevfik Fikret. *İslâm Ansiklopedisi*. C 41, 277-278.
- Kaplan, M. (2013). *Şiir tahlilleri I Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. /Enginün, İ. ve Emil, B. (1988). *Yeni Türk Edebiyatı antolojisi 1839-1865*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2011). *Servet-i Fûnun edebiyatı*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Özpay, A. (2020). Kaside. *Tanzimat Dönemi şiiri çözümlenmeleri*. (ed. Mehmet Nuri Parmaksız). Ankara: Yade Akademik Yayıncılık.
- Parlatır, İ. (2006). Şinasi. *Tanzimat Edebiyatı*. (ed. İsmail Parlatır). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sınar Uğurlu, A. (2020). Kaside-i Râiye. *Tanzimat Dönemi şiiri çözümlenmeleri*. (ed. Mehmet Nuri Parmaksız). Ankara: Yade Akademik Yayıncılık.
- Törenek, M. (2015). Fikret-Halûk ilişkisi ve şiirine yansımaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (Tevfik Fikret Özel Sayısı)*, 3, 1-12.

### Extended Abstract

Tanzimat Edict played an important role in Turkish state politics and intellectual movements. The statesmen, social scientists, and literary figures who designed an innovation in the western sense expressed their ideas on the new state structure, new social structure, and new human model as a result of the Tanzimat Edict Some of these ideas belong to Şinasi. Şinasi has an important place in the Tanzimat belt. Interested in Western thought and methods, the poet approached the Tanzimat Edict and Western ideas with a different perspective

Şinasi gave many messages through Mustafa Reşit Pasha, who had an important place in the Ottoman state organization. Mustafa Reşit Pasha is the person who prepared the Tanzimat Edict. He was positioned in a different place in his poems by Şinasi since he made the first official communiqué in the political sense. The mind and personality of Mustafa Reşit Pasha are handled with many connotations in Şinasi's odes. The poet, who was under the influence of Voltaire and Positivism, brought the mind to the fore in his works. Contrary to all the thought



systems and philosophy of the old literature, he put the mind before all kinds of value judgments. He said that it is necessary to prove the existence of God with reason.

Şinasi tries to create the ideal human model and ideal social structure in his thoughts. The ideal person for Şinasi is Mustafa Reşit Pasha. The ideal society is the generation that saw the Tanzimat Edict prepared by Reşit Pasha. Mustafa Reşit Pasha is a prophet for Şinasi. The Tanzimat Edict that he communicated is a holy book and he sees the time of the people living in the period as a century of happiness. Şinasi's ideal generation should have Western ideas and lifestyle. First of all, it should keep the mind in the foreground and act with the mind. These ideas and the generation that Şinasi wants to create can be seen as religiously extreme, but Şinasi does not deny God and his creations. Şinasi could not see the generation he wanted in his own time. However, it has prepared the ground for the formation of this generation.

The person who wants to raise an ideal generation like Şinasi is Tevfik Fikret. Fikret had a special place in his community and period. It is known that Fikret had many seizures of religious denial and interrogation during the period. Fikret, like Şinasi, did not only question and search. His ideas have sometimes turned into denial. Like Şinasi, Fikret was influenced by positivist thought and Western ideas. An ideal generation and an ideal society were among the goals of Fikret.

Fikret tried to create an ideal generation in the person of his son Haluk. This generation is a generation that will be formed in the light and ground of science and science. The first example of this generation is Haluk. Fikret expressed the ideal generation he wanted to raise in his poem called Haluk's Creed. Haluk is the prophet of the generation to be raised. Haluk's Creed is the first teaching text and the first holy book of this new generation. The person who founded this generation is Fikret. Fikret, like Şinasi, did not want to make a change in his social structure. His Humanist perspective wants to create a generation of scientists that all young people accept as common. With this aspect, his ideal generation gains a universal identity.

In this study, the ideas that Şinasi and Tevfik Fikret defend, the generations they want to create, the way they express their ideas, the period they live in, the examples they deal with, the results and the similarities-differences and common aspects with each other will be discussed comparatively. It is thought that it will contribute to the field in terms of better understanding the ideas of two different thinkers in two different periods.

